

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

-Rezumat-

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Mircea Popa

Doctorand:
Melania-Elena Vrabie

**Alba Iulia
2013**

0

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE**

**MEMORIALISTICA FEMININĂ A DETENȚIEI
COMUNISTE
-Rezumat-**

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Mircea Popa

Doctorand:
Melania-Elena Vrabie

**Alba Iulia
2013**

CUPRINS

ARGUMENT

I. CONDIȚIILE SOCIAL ISTORICE, POLITICE ȘI CULTURALE ALE PERIOADEI DE DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

II. COMUNISM ȘI DETENȚIE. ACCEPȚIUNI ISTORICE ȘI LITERARE

II.1. Comunismul românesc. Context istoric

II.2. Introducere în istoria detenției românești

II.3. Literatura de detenție. Prezentare generală

II.3.1. Proza

II.3.1.1. Cazul Paul Goma

II.3.1.2. Romanele „obsedantului deceniu”

II.3.1.3. Antiutopii

II.3.1.4. Represiunea comunistă în proza

de după 1989

II.3.2. Poezia în spațiul carceral

II.3.3. Memorialistica de detenție

II.3.3.1. „Genul” autobiografic. Considerații

generale. Scurt istoric

II.3.3.2. Forme de manifestare ale

autobiograficului

II.3.3.3. Funcțiile textului confesiv

II.3.3.4. Particularități ale literaturii memorialistice de detenție

III. FEMEI ÎN ÎNCHISORILE COMUNISTE

III.1. Sistemul concentraționar în România comunistă.

Repere generale

III.2. Topografii concentraționare

III.2.1. Imaginea penitenciarelor cu regim permanent

III.2.1.1. Arad

III.2.1.2. Botoșani

III.2.1.3. Dumbrăveni

III.2.1.4. Miercurea Ciuc

III.2.1.5. Mislea

III.2.1.6. Oradea

III.2.1.7. Târgșor

III.2.2. Centre de anchetă, penitenciare de tranzit

III.2.2.1. Jilava

III.2.2.2. Ghencea

III.2.2.3. Malmaison

III.2.2.4. Văcărești

III.2.3. Lagăre de muncă

III.2.3.1. Canalul Dunăre - Marea Neagră

III.2.3.2. Ferma Roșia – Pipera

III.2.4. Deportarea

III.3. Rezistența anticomunistă în munți

IV. MĂRTURII FEMININE ALE DETENȚIEI COMUNISTE. PRIVIRE DE ANSAMBLU. STUDII DE CAZ

IV.1 Repere biografice

IV.1.1. Maria Ioana Cantacuzino

IV.1.2. Aspazia Oțel

IV.1.3. Adriana Georgescu

IV.1.4. Elena Constante

IV.1.5. Nicoleta Valeria Bruteanu

IV.1.6. Lucreția Jurj

IV.1.7. Anița Nandriș–Cudla

IV.1.8. Sabina Wurmbrand

IV.1.9. Annie Samuelli

IV.1.10. Ioana Berindei

IV.1.11. Dina Balș

IV.1.12. Elisabeta Rizea

IV.1.13. Ana Maria Marin

IV.1.14. Micaela Ghițescu

IV.1.15. Aristina Pop Săileanu

IV.2. Studii de caz

IV.2.1. Oana Orlea, *Les Anées volées – dans le Goulag roumain à seize ans* sau *Ia-ți boarfele și mișcă*

IV.2.2. Aspazia Oțel Petrescu, *Strigat-am către tine, Doamne!*

IV.2.3. Adriana Georgescu, *Au commencement etait la fin*, sau *La început era sfârșitul. Dictatura roșie la București*

IV.2.4. Lena Constante, *L'évasion silencieuse* sau *Evadarea tăcută* și *L'évasion impossible* sau *Evadarea imposibilă*

IV.2.5. Nicole Valéry Grossu, *Bénie sois-tu, prison* sau *Binecuvântată fii, închisoare...*

IV.2.6. Lucreția Jurj Costescu, *Suferința nu se dă la frați..*

IV.2.7. Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean.*

IV.2.8. Sabina Wurmbrand, *Noblețea suferinței*

IV.2.9. Annie Samuelli, *Gratiile despărțitoare*

IV.2.10. Ioana Berindei, *Am făcut Jilava în pantofi de vară*

IV.2.11. Dina Balș, *Drumuri pustiite. Memorii*

IV.2.12. Elisabeta Rizea, *Povestea Elisabetei Rizea din Nucșoara*

IV.2.13. Ana-Maria Marin, *Prin poarta cea strâmtă*

IV.2.14. Micaela Ghițescu, *Între uitare și memorie*

IV.2.15. Aristina Pop Șăileanu, *Să trăiască partizanii până vin americanii!*

V. TEME PREDILECTE ALE SCRIERILOR DE DETENȚIE

V.1. Forme de dezumanizare: percheziții și anchete, izolare, insulte, abuzuri, torturi, umilințe

V.2. Cei doi F: foamea și frigul

V.3. Igiena sau grotescul detenției

V.4. Figuri de călăi

V.5. Portrete de colegi: solidaritate și prietenie

V.6. Îndeletniciri în închisoare

V.7. Eliberarea privită ca formă de renaștere.

Învățarea libertății prin asumarea trecutului

V.8. Credința. Aspecte ale pibegiei prin munții de
întristări

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

Cuvinte cheie: memorialistică, comunism, detenție, literatură feminină, torționar, rezistență, deportare, anchetă, mărturie, penitenciar, percheziție, condamnare, partizan, confesiune, izolare, solidaritate, Aspazia Oțel Petrescu, Nicole Valéry Grosu, Oana Orlea, Anița Nandriș-Cudla, Lucreția Jurj, Elisabeta Rizea, Lena Constante, Sabina Wurmbrand, Annie Samuelli, Adriana Georgescu, Ioana Berindei, Dina Balș, Ana-Maria Marin, Aristina Pop-Săileanu și Micaela Ghițescu.

Lucrarea *Memorialistica feminină a detenției comuniste* răspunde ideii de necesitate a unui studiu de sinteză care să ofere o imagine de ansamblu asupra producției memorialistice feminine în România, valorificând datele istoriei generale și ale istoriei personale prin recuperarea detaliilor realităților sociale, politice, culturale și personale cu care autoarele s-au confruntat în mod direct.

Tema aleasă are drept fundament o bază teoretică variată prin care sunt aduse la cunoștință informații despre detenția feminină, într-un context multidisciplinar. Autoarele ale căror scrieri formează obiectul cercetării de față aparțin unor generații diferite și fac parte din medii sociale diverse, fascinând prin originalitate, dar și prin multitudinea preocupărilor politico-culturale. Este vorba despre o serie de figuri feminine cu important rol social, politic și cultural în perioada instaurării regimului comunist, dar și câteva de condiție mai modestă. Ele sunt redescoperite în zilele noastre, grație publicării experiențelor, care în cazul unora dintre ele se constituie ca mărturii singulare ale unor destine de excepție, oferind informații despre configurația politică a vremii.

Fără a avea intenția unei analize exhaustive, ne propunem să oferim o imagine de ansamblu asupra memorialisticii feminine a

detenției comuniste, aducând în atenție cincisprezece autoare de memorii: Aspazia Oțel Petrescu, Nicole Valéry Grosu, Oana Orlea, Anița Nandriș-Cudla, Lucreția Jurj, Elisabeta Rizea, Lena Constante, Sabina Wurmbrand, Annie Samuelli, Adriana Georgescu, Ioana Berindei, Dina Balș, Ana-Maria Marin, Aristina Pop-Săileanu și Micaela Ghițescu.

În cadrul *Argumentului* am justificat alegerea temei, prin stabilirea unor elemente care să ateste noutatea și originalitatea demersului. După fixarea unor repere teoretice de analiză a cauzelor care au stat la baza anchetelor, în general am optat pentru o analiză tematică a mărturiilor, selectând câteva dintre temele recurente care definesc condiția feminității în spațiul carceral - elemente ale constituirii imaginii de sine în scriitura memorialistică, ipostaze ale activismului politic, invocarea divinității, reconstituirea destinului - care reprezintă obiectul cercetării actuale, menite să valorifice experiențele memorialistelor.

De asemenea, în cercetare au fost utilizate și documente de epocă fără valoare literară (procese verbale ale anchetelor, note informative, dosare de urmărire, mandate de arestare, rechizitorii), care vin să întrească imaginea globală asupra fenomenului detenției și asupra personalităților autoarelor analizate.

În primul capitol al lucrării, *Condițiile social istorice, politice și culturale ale perioadei de după cel de-al Doilea Război Mondial*, au fost stabilite câteva coordonate ale instaurării sistemului socialist care au influențat mai multe domenii de activitate ale societății românești. Latura culturală se presupune că a fost printre cele mai afectate de ideea acceptării totalitarismului și închinării intereselor de partid. Noua ideologie avea în vedere abdicarea principiilor estetice în scopul

impunerii noii democrații populare. Orientându-se spre modelul literaturii sovietice, literaturii române i s-a impus receptarea realității contemporane. Pe plan politic, Securitatea din România a păstrat o listă a foștilor legionari după cel de-al Doilea Război Mondial, mulți dintre aceștia au fost racolați ca și informatori, o mare parte fiind trimiși în detenție. Este prezentată perioada de după înlăturarea lui Ion Antonescu de la putere, abdicarea regelui Mihai în 1947 și instalarea unui regim care avea să se încheie în 1989. Această situație a culminat cu valuri de deportări în rândul intelectualilor, militarilor, oamenilor politici sau țăranilor. În domeniul literar, valori precum inteligența, talentul și cultura sunt renegate în fața crezului coborârii scriitorului între muncitori, în scopul susținerii luptei de clasă și a egalității.

Cel de-al doilea capitol al lucrării este intitulat *Comunism și detenție. Accepțiuni istorice și literare*. Pentru a înțelege mai bine maniera în care au fost interpretate mărturiile din *Memorialistica feminină a detenției comuniste*, am considerat necesare câteva informații cu privire la contextul istoric al impunerii sistemului comunist. Am identificat debutul regimului în corelație cu lovitura de stat de la 23 august 1944, prin care se urmărea înlăturarea dictaturii mareșalului Ion Antonescu și scoaterea României din alianța cu Germania nazistă, țara intrând sub sfera de influență sovietică. În continuare, am realizat o scurtă *Introducere în istoria detenției românești*, cu propunerea de a prezenta, la modul general, trăsături ale *literaturii de detenție*.

Pentru a înțelege și a analiza condițiile care au stat la baza detenției comuniste în rândul femeilor, de care acest studiu nu se poate dispensa, am făcut referire la aspecte privind consolidarea regimului de democrație populară, prin dizolvarea partidelor politice, naționalizarea

întreprinderelor, colectivizarea forțată începută în 1949, la care au opus rezistență țărani despăgubiți. Făcând o incursiune în istoria detenției, am stabilit corespondențe în mitologie, în contextul pedepselor pentru cei care stârneau mânia zeilor, un exemplu relevant fiind cazul titanului Prometeu care a fost ținut în lanțuri în munții Caucaz pentru îndrăzneala de a fi furat focul zeilor din Olimp ca să-l aducă oamenilor.

Mircea Anghelescu menționează în lucrarea sa *Poarta neagră. Scriitorii și închisoarea*, că închisoarea avea rolul de a reeduca și a corecta comportamentul prin muncă și prin învățătură, idee care își are originea în filozofia luminilor, atunci când ființa umană era considerată capabilă de schimbare. Pedepsele erau din cele mai dure în Evul Mediu, iar în secolul al XVII-lea în țările române cea mai cunoscută formă de detenție era ocna. Chiar dacă în a doua jumătate al secolului al XIX-lea modernizarea societății românești conduce la îmbunătățirea condițiilor de detenție, perioada comunistă transformă închisorile în spații ale represiunii și terorii. Cele mai cunoscute forme de reeducare în spiritul anilor '50 sunt pot fi dezvăluite prin analiza „Fenomenului Pitești”, care solicita operațiunea de „spălare” a creierului.

În ceea ce privește literatura universului concentraționar în Râmâna, am avut în vedere proza (context în care am analizat cazul *Paul Goma, Romanele „obsedantului deceniu”, Antiutopii și Represiunea comunistă în proza de după 1989), Poezia în spațiul carceral și Memorialistica de detenție*. În cadrul prozei din literatura de detenție am identificat trăsături ale operei lui Paul Goma, scriitorul cei mai cunoscut al dizidenței comuniste. Pentru că a fost arestat încă din studenție, autorul prezintă universul concentraționar românesc în

romane precum *Patimile după Pitești și Ostinato*. „Obsedantul deceniu” scoate la lumină romane ce pot fi citite sub forma unor alegorii politice sau ca și parabole ale condiției umane din anii '60. În rândul acestora se pot regăsi teme și motive literare precum: opoziția dintre victimă și călău, decoruri specifice mediului carceral care sunt ilustrate de închisori, Canal sau beciurile Securității. Este situația romanelor *Galeria cu viță sălbatică* de Constantin Țoiu, *Fetele tăcerii* de Augustin Buzura, *Cunoaștere de noapte* de Alexandru Ivasiuc și *Cel mai iubit dintre pământeni* de Marin Preda. Adevărate antiutopii pot fi identificate în romane cum sunt: *Biserica neagră* de A. E. Baconsky, *Perimetrul zero* de Oana Orlea sau *Viața pe un peron* de Octavian Paler.

În spațiul carceral, poezia închisorilor comuniste este individualizată prin particularități ingenioase: textele erau scrise pe tencuiala pereților, pe talpa bocancului, pe căptușeala hainelor sau transmise pe cale orală prin semnale Morse. Între autorii de poezie a închisorilor am avut în vedere câteva cazuri precum Radu Gyr, Andrei Ciurunga, Ion Caraion sau Nichifon Crainic. Sunt evidente teme comune vieții în detenție care se regăsesc în textele lirice: rugăciunea, simbolistica fierului, spațiul închis, foamea, condiția animalică, frigul și umilința. Oana Orlea, reținută în timpul adolescenței mărturisește în memoriile publicate mai târziu funcția importantă a poeziei. Textele sale, versuri cusute cu ață în dosul pijamalelor, reprezintă reale exerciții de supraviețuire. Spațiul ostil, mizeria și suferința sunt subliniate în poezii precum: *Pușcărișul*, *Prietenii*, *Crăciun*, *Dar până când...*

Subcapitolul *Memorialistica de detenție* vizează noțiuni despre „genul” autobiografic, modalități de manifestare ale autobiografilor, funcțiile textului confesiv, dar și particularități ale

literaturii memorialistice de detenție. O parte din literatura de frontieră, genul autobiografic, definește condiția scriitorului prin autenticitate și originalitate. În lucrarea *Literatura subiectivă*, Ioan Holban sublinia intersecția mai multor indici temporali în expunerea unui text autobiografic, prin corelarea unor factori cum sunt lectura, scrierea, amintirea și transpunerea acesteia. Demersul personal se regăsește atât în memorii cât și în autobiografii.

Și în cazul literaturii autobiografice regăsim corespondențe încă din Antichitate, când evenimente istorice marcante precum războaie și revoluții au constituit punct de plecare pentru memorialiști. Literatura autobiografică este continuată în perioada medievală prin cronici organizate la limita biograficului, pentru evocarea unor personalități istorice: regi sau războinici. Pe parcursul evoluției sociale, la sfârșit de secol al XVIII-lea scrierile biografice se laicizează, modelul fiind cel al vieților sfinților. După anii 1950, în scrierile autobiografice se poate identifica experiența celui de-al Doilea Război Mondial, în lagărele de concentrare sau deportări care au inspirat opere memorialistice descoperite după decenii.

Printre funcțiile specifice memorialisticii de detenție, pot fi menționate nevoia confesiunii, a autocunoașterii, funcția terapeutică, de vindecare prin scris de traumele închisorii, dar și funcția pedagogică, cu valoare educativă și constructivă, atunci când autorii își propun să transmită generațiilor următoare mărturiile ale epocii.

Cel de-al treilea capitol al prezentei lucrări, intitulat *Femei în închisorile comuniste*, surprinde referințe despre sistemul concentraționar așa cum s-a manifestat în România comunistă. Pentru o cunoaștere mai complexă a mediilor în care au fost întemnițate femeile

în regimul comunist, am recurs la identificarea și prezentarea unor *Topografii concentraționare*. În acest cadru au fost prezentate penitenciare cu regim permanent (Arad, Botoșani, Dumbrăveni, Miercurea Ciuc, Mislea, Oradea și Târgșor), centrele de anchetă și penitenciare de tranzit (Jilava, Ghencea, Malmaison, Văcărești), dar și lagăre de muncă (Canalul Dunăre-Marea Neagră și Ferma Roșia-Pipera).

În România comunistă universul concentraționar însemna în primul rând privarea de libertate și trimiterea în închisori sau în lagăre de muncă, însă fenomenul în sine este mult mai complex și trebuie amintite și alte forme de detenție, precum deportarea sau domiciliul obligatoriu. De asemenea, un subcapitol a fost dedicat rezistenței anticomuniste în munți.

Pentru fiecare dintre închisorile prezentate am făcut apel la documente juridice, dar și la mărturii ale foștilor deținuți, cu accent pe memorialistica feminină. În ceea ce privește experiența în lagărele de muncă, femeile își amintesc că erau puse să muncească fie în ateliere de croitorie, fie la ferme sau pe câmp la cultivarea legumelor, însă multe dintre ele au cunoscut viața în lagărul de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, suportând condiții infernale de muncă și de viață, fără diferențe de sex.

În contextul deportării, am analizat experiența Aniței Nandriș-Cudla, care și-a petrecut douăzeci de ani din viață alături de cei trei copii, deportată în Siberia, departe de casa și de gospodăria sa. Despre deportarea românilor din Basarabia regăsim mărturii la Margareta Cemârtan-Spânu, Teodosia Cosmin și Tamara Oală-Pleşca. Toate își amintesc chinurile provocate de frigul Siberiei și de condițiile inumane de trai. Deportările masive ale populației sub influența

ordinului sovietic reprezintă o distrugere generalizată. În situația deportării în Bărăgan, populația a fost mutată în interiorul țării, oamenii erau repartizați să muncească la ferme pentru a supraviețui. Rezistența în munți se remarcă prin activitatea organizațiilor anticomuniste, prin manifestarea unor grupuri restrânse unde foști ofițeri, studenți, elevi, țărani sau intelectuali și-au asumat statutul de luptători. În rândul femeilor care au desfășurat rezistența anticomunistă în munți se pot numi Lucreția Jurj, Elisabeta Rizea, Aristina Pop Săileanu, Marina Chirca sau Maria Plop. În cele mai multe dintre cazuri, femeile își motivează rezistența prin solidaritate față de soții lor sau față de familiile care se alăturau grupurilor de partizani.

Cel de-al patrulea capitol al tezei de doctorat cuprinde *Mărturii feminine ale detenției comuniste*, începând cu o privire de ansamblu, sub forma unor medaliaoane literare care definesc biografia fostelor deținute.

Fragmente din această parte a sintezei despre detenția feminină ilustrează experiența fiecărei memorialiste, așa cum este expusă publicului și cum se reflectă în oglinzile criticii, sub formă de mărturie directă, jurnal sau interviu. Studiile de caz oferă o imagine amănunțită asupra experiențelor particulare ale detenției feminine, oglindite în mărturii individuale ale diverselor autoare. În acest sens sunt supuse analizei memorii care au menirea de a transmite generațiilor următoare experiența traumatizantă cu care autoarele s-au confruntat, constituind în egală măsură documente cu valoare documentară, dar având, în multe dintre cazuri, și virtuți literare.

Marioana Cantacuzino (scriitoarea Oana Orlea) face față cu greu detenției, mediul e incompatibil cu descendența ei aristocratică.

Pentru apartenența la un grup subversiv, în dosarul „Pătratul Roșu”, eleva în clasa a X-a plătește cu o adolescență furată de sistem. Aspazia Oțel Petrescu este anchetată și condamnată la zece ani de muncă silnică pentru că în timpul facultății a luat contact cu mișcarea legionară „Cetățuia”. Adriana Georgescu, nepoata primului ministru Nicolae Rădescu și secretara acestuia a fost arestată, la fel de tânără sub acuzația de apartenență la grupul „tinerilor liberali”.

Lena Constante, personalitate recunoscută pentru expozițiile personale de pictură, a fost condamnată la 12 ani de muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare, pentru că ar fi activat în grupul contrarevoluționar condus de Lucrețiu Pătrășcanu. Nicole Valéry Grossu plătește și ea pentru rudenia de sânge cu Iuliu Maniu pentru că a moștenit iubirea pentru doctrina naționalist-țărănistă. Soția pastorului, Sabina Wurmbbrand relatează experiența pe care a trăit-o din 1950 în închisorile comuniste și lagăre de muncă, din pricina convingerilor sale religioase. Annie Samuelli primește 20 de ani de muncă silnică pentru spionaj în favoarea Angliei și Americii. Alte cazuri sunt Ioana Berindei, fiica omului politic Ioan Hudiță, care a cunoscut experiența maternității în închisoare; soacra acesteia Dina Balș, care își urmează soțul în închisoare; medicul Ana Maria Marin condamnată pentru apartenența soțului la revista legionară „Axa”, dar și Micaela Ghițescu, care este condamnată și i se interzice să-și mai exercite meseria de profesor din cauză că a urmat cursurile Institutului Francez.

Capitolul V stabilește *Teme predilecte ale scrierilor de detenție*, motive comune, care domină experiența feminină: forme de dezumanizare, probleme legate de igienă, figuri de călăi, portrete de colegi, îndeletniciri în închisoare, eliberarea privită ca o formă de

renaștere și credință. Rezistența în detenție reprezintă o formă de autoapărare, un univers creat de cei înțemnițați pentru a face față condițiilor josnice, inumane de trai.

Camuflarea suferinței este deseori realizată prin acceptarea condiției de deținut sau împotrivirea continuă în fața principiilor sistemului concentraționar. Se poate remarca rezistența dobândită prin credință, refugiul spiritual fiind singura cale de evadare pentru deținuți. Credința este considerată o „armă psihologică”¹, indispensabilă în lupta cu tortionarii. Astfel, suferința acceptată este transpusă în fericire, datorită dorinței puternice de a birui. Această acceptare a uitării, a singurătății și a propriului destin este o formă de rezistență, de ascensiune spirituală.

Adriana Georgescu dobândește rezistența în închisoare prin alungarea fricii în înfruntarea obsesiei asupra ideii de tortură. Patriotismul și tenacitatea, dar și dragostea infinită pentru familie sunt factori de rezistență pentru foste deținute precum Lena Constante, Elisabeta Rizea sau Anița Nandriș Cudla. Redescoperirea credinței devine strategie de supraviețuire pentru Nicole Valery Grossu: „Pentru mine, direcția închisorii, anchetatorii, gardienii, ca și miniștrii și generalii de securitate nu erau decât actorii dintr-o piesă unde rolul principal era jucat de Iisus, care-și căuta oile rătăcite.”² În aceeași manieră spirituală, Aspazia Oțel Petrescu apreciază experiența carcerală ca jertfă pe care o închină divinității, rezultat al propriului destin.

Sub masca refugiului, Lena Constante își creează propria lume, un spațiu utopic: „Este o muncă grea. Dureroasă. Ca și când, permanent

---

¹ Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 244.

² Nicole Valery Grossu, *Binecuvântată fii, închisoare...*, 2002, p. 62.

și voluntar, îmi înfig în creier un burghiu.”³ Evadarea din spațiul carceral devine posibilă prin îndeletniciri care au efect de recuperare a unor fărâme din glorioasa libertate: imaginarea unor povești, basme, piese de teatru, compunerea unor poeme, desenul și chiar confecționarea de păpuși. Asumarea morții este privită ca o ultimă modalitate de supraviețuire care alimentează gândul sinuciderii. În ciuda acestui fapt, dorința de salvare dobândește valențe compensatorii: „Tristețea te face slab. Mânia, puternic. Am ales rezistența. Am luat hotărârea să nu mai plâng niciodată și nu am mai plâns niciodată. Să admit speranța și am depășit speranța. În mine s-a instalat încrederea. Certitudinea că voi regăsi libertatea, bucuria, pe ai mei.”⁴ Evadarea în imaginar este întărită de evadarea estetică prin intermediul căreia sunt camuflate reacții și sentimente, sunt depășite stări contrarii. În situația Lenei Constante, nu se dovedește deloc eficientă evadarea mentală sau cea prin credință, memorialista chiar „evită această cale, deoarece, atâta timp cât majoritatea suferă, soluția individuală a credinței i se pare egoistă și indecentă”⁵.

Pe un alt plan memorialistic, Annie Samuelli își organizează mărturisirea sub forma unei sinteze care ilustrează „reacțiile psihologice ale unor femei din generații diferite, de naționalități, clase și credințe deosebite, care toate își duceau existența în aceleași condiții, lungi ani de captivitate, apăsate de o frică permanentă.”⁶ Pentru memorialistă, rezistența în închisoare poate fi asimilată prin memorarea unor lecții, prin dorința de a nu înnebuni și prin iubire: „chiar și în închisoare,

---

³ Lena Constante, *Evadarea imposibilă*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 12.

⁴ Lena Constante, *Evadarea tăcută*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 201-202.

⁵ Ruxandra Cesereanu, *op.cit.*, p. 260-261.

⁶ Annie Samuelli, *Gratiile despărțitoare*, București, Editura Fundația Culturală Memoria, 2001, p. 17.

femeile nu uită să iubească și să fie cochete.”⁷ Comunicarea prin limbajul Morse este o altă formă de exteriorizare, atunci când deținutele părăsesc lumea imaginară pe care și-o creează: „În fiecare celulă a femeilor se poate spune că există și un număr egal de bărbați invizibili, ale căror calități fizice și morale, mereu amplificate, constituie subiectul ce absoarbe întreaga conversație.”⁸

Pentru a depăși consecințele nefaste ale solitudinii, mulți dintre deținuți recurgeau la antrenarea continuă a minții.

Rezistența se dovedește a fi necesară în fața deprimării și încercării de reeducare, în fața sinuciderii și a pericolului nebuniei, pentru a întări structura morală a individului torturat și pentru a depăși pragul durității anchetatorului. Ruxandra Cesereanu asociază închisoarea cu o „școală a vieții, a voinței, a disciplinei și a răbdării, ea schimbă perspective valorilor și adâncește. Chiar supradotat intelectual dacă ar fi, deținutul este judecat după criterii interioare, creștinești și morale.”⁹

În *Concluzii* au fost evidențiate rezultatele cercetării actuale, analiza mărturiilor directe, a jurnalelor și a interviurilor prin care se fac cunoscute experiențe feminine de detenție, date uitării de generația contemporană.

Exemplificarea trăirilor feminine este atestată prin existența unor materiale documentare, regăsite în cadrul *Anexelor* aferente lucrării de față. Chiar dacă mărturiile nu impresionează prin calitatea estetică, cuceresc cititorul prin transmiterea exactă a motivelor care au declanșat aceste trăiri, stând la baza condamnărilor, fișe care înseamnă mai mult decât orice expresie literară.

---

⁷ Ruxandra Cesereanu, *op.cit.*, p. 261.

⁸ Annie Samuelli, *op.cit.*, p. 77.

⁹ Ruxandra Cesereanu, *op.cit.*, p. 249.